

ist es ein *δυνάμει ὄν*, das dem Wirklichsein des (faktischen) mathematischen Denkens gegenübersteht. Und in Met. IX 4 wird für das *δυνάμει ὄν* noch *mehr* gefordert als sonst gegenüber dem *ἄπειρον*: nämlich dies, daß es nur ein solches Problem sein darf, das gelöst werden wird; d. h. aber doch, daß es in einer endlichen Anzahl von Schritten gelöst werden können muß.

Karl Bärthlein

LECTIONES GALENICAE

Ex Galeni operibus, quae per tot saecula et apud tot populos quasi fundamentum artis medicinae fuerunt, quosdam locos, ubi contextus verborum laborare videtur, tractare mihi propositum est. quali in re nihil est cur praefationem ponam productiorem. missis igitur ambagibus me consilium statim inire aequum est¹⁾.

III. 229 K (I. 168. 3–5 H): διὸ καὶ θαυμάζειν οἶμαι σε μάλιστα τὴν τέχνην αὐτῆς (sc. τῆς φύσεως), εἰ προσέχοις τὸν νοῦν τοῖς ἐν ταῖς ἀνατομαῖς φαινομένοις κτλ. infinitivus praesens θαυμάζειν vix competit; non dubium est quin verum sit θαυμάσειν (quod iam suspicatus est Helmreich in Addendis editionis suae), ut constat ex exemplis his: καὶ σε θαυμάσειν οἶμαι μᾶλλον, οὐκ εἰ τῷ λόγῳ τὸ πᾶν ἐπιτρέποις, ἀλλ' εἰ βουληθείης κτλ. (III. 420 K = I. 307. 8–10 H); εἰ δὲ ... διέλθοιμί σοι..., θαυμάσειν οἶμαι σε, πῶς κτλ. (III. 577–8 K = I. 419. 24 sq. H, quo loco codex U θαυμάζειν pro θαυμάσειν habet); καὶ εἴ τις ἀναμνησθεῖη κἀκεινων, θαυμάσειν αὐτὸν οἶμαι τὴν ὁμολογίαν κτλ. (III. 887 K = II. 144. 25–7 H); εἰ γὰρ μοι νοήσας ... θαυμάσειν οἶμαι σε τὴν τ' ἀκριβείαν κτλ. (IV. 273–4 K = II. 383. 8–12 H). οἶμαι cum infinitivo futuro adhibetur his quoque locis: III. 235 K (bis), III. 448 K, III. 449 K, III. 569 K, III. 585–6 K. age, sis, nunc de hoc loco videamus: εἰ δ' ἐξετάζειν ἕκαστα ... ἐθελήσειε, θαυμάσειν οἶμαι τὴν φύσιν αὐτὸν κτλ. (III.

1) Nomina editorum Galeni per compendia scripsi haec: H = Helmreich, K = Kühn, Ma. = Marquardt, M = Müller.

254 K = I. 187. 4-7 H). quandoquidem non solum in hoc genus enuntiatis sed ubicumque formam *οἶμαι*, ni fallor, usurpat Galenus, *οἶμαι* pro *οἶομαι* hoc loco reponendum esse suspicor. duos quidem locos²⁾ apud Galenum memini ubi *ὡς οἶομαι* adhibetur; sed utroque loco verba Chrysippi philosophi *κατὰ λέξιν* refert. quapropter tertio loco³⁾, quo Chrysippum ad verbum laudat Galenus, *ὡς οἶομαι* pro *ὡς οἶμαι* nescio an restituendum sit. denique, hic locus dignus est qui tractetur: *εἰ γὰρ δὴ τὸ τοιοῦτον βέλτιον εἶναι φήσεις, οἶμαί σε καὶ τῶν ὑποδημάτων αἰρήσεσθαι ... τὸ χαλαρὸν κτλ.* (III. 235 K = I. 172. 24 sq.). ex exemplis supra allatis clarescit optativum *φήσαις* (an *-ειας?*) pro *φήσεις* scribendum esse (*φήσειεν* praebet codex D)⁴⁾.

Quandam aliam conformationem verborum talibus locutionibus persimilem sescenties adhibet Galenus, illam dico in qua protasis verbum optativum habet, apodosis futurum indicativum. cuius conformationis exempla sunt haec: *καὶ εἴπερ ἀπολωλότα τοῦτον ἐπινοήσαις, οὐδεμίαν ἐξευρήσεις ἕτεραν ἀμείνονα φυλακὴν τῷ νοτιαίῳ* (IV. 24 K = II. 199. 1-3 H); *διαρρήξεις γὰρ, εἰ βιάζοιο, τὸν πρόσθιον δεσμόν* (IV. 70 K = II. 232. 4-5); *εἰ δὴ νοήσαις ἐξηρημένας αὐτάς ... οὐχ ἔξεις θπῶς κτλ.* (IV. 119-20 K = II. 268. 22-3); *καὶ γὰρ ... εἰ κατασκέψαιο ... θαναμίσεις οἶδ' ὅτι τὴν δικαιοσύνην τοῦ δημιουργοῦ* (IV. 200 K = II. 329. 9-13 H); *καὶ εἰ τοὺς μεταξὺ μῦς ἐξέλοις, θεάση κτλ.* (IV. 300 K = II. 402. 18 H); *ὥστ', εἰ παραβάλλοις ..., πολλῶ τινι δόξει σοι γεγονένα μικροτέρα* (IV. 325 K = II. 421. 23-6 H). quibus exemplis adiungas velim haec: III. 939 K, IV. 13 K, IV. 87 K, IV. 137 K, IV. 154 K, IV. 200 K, IV. 204 K, IV. 309 K, IV. 310 K, IV. 343 K. his locis nitens spero fore ut paucos locos corrigere possim: *τοὺς γοῦν δακτύλους εἰ συμπλέξης ἀλλήλοις, εἴτ' αὐθις ἀποχωρήσεις, οὐθ' ἢ σύννοδος, οὐθ' ὁ διαχωρισμὸς ὀδόνην ἐργάσεται* (I. 249 K). *συμπλέξαις* (an *-ειας?*) pro *συμπλέξης* legendum est. *εὐρήσεις οὖν, εἰ προσέχεις τὸν νοῦν, ἀμφοτέρας ἐχούσας τὸ δυνατόν*. vera lectio est *προσέχεις*; conferas licet hos locos: *καὶ μὴν εἰ καὶ τούτῳ προσέχεις τὸν νοῦν κτλ.* (III. 235 K); *εἰ γὰρ δὴ ταῖς διαιρέσεσι τῶν ζώων προσέχεις τὸν νοῦν κτλ.* (IV. 154 K); *... εἰ προσέχεις τῷ λόγῳ τὸν νοῦν* (IV. 169 K). postremo non titubandum est de hac sententia: *καὶ εἴ γε μὴ ῥαθύμως ἐθέλεις ἀκούειν τῶν λεγομένων ...*

2) V. 438 K (bis) = 414. 2, 14 M.

3) V. 409 K = 383. 8 M.

4) Quoniam Kühn re vera *φήσαις* legere serius quam oportuit animadverti, rubore, L. B., me esse suffusum fateor! (Helmreich *φήσειεν* potius quam *φήσαις* ut lectionem codicis D recte dedit?)

οὐ σμικρὰν ὄψει ... τὴν ὑπεροχὴν κτλ. (IV. 195 K = II. 325. 5 sq. H). sic legit Helmreich; verum autem est ἐθέλοις, quam lectionem servant codices BDL.

III. 617 K (I. 447. 8–12 H): τοῦτον (sc. τὸν ἐγκέφαλον) γὰρ εἰ καὶ μηδὲν, ἀλλὰ τό γε διηνεκὲς τῆς κινήσεως ἱκανὸν ἐκθερμαίνειν, ἵνα παραλείπω τὸ πλῆθος τε καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐν αὐτῷ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν, ὧν οὐδὲν ἐστὶ θερμότερον ἐν ζῳῶν σώματι μόριον. haec sic ex Graeco in Latinum sermonem vertit Kühn: „hoc (sc. cerebrum) enim, etiamsi aliud nihil, motus saltem perpetuus potest calfacere eqs.“ quae versio *sensum* loci fideliter refert, haud autem ipsa verba. quod enim vocabulum Graecum Latino *aliud nihil* respondet? perquam facilis nempè adest medela, si legimus ... εἰ καὶ μηδὲν <ἀλλ’>, ἀλλὰ τό γε ... (vel ... μηδὲν ἄλλο, τό γε ...). similes locutiones alibi apud Galenum occurrunt: κατὰ τήνδε τὴν ῥῆσιν, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τό γούν ὥσανεὶ προσέθηκεν (V. 268–9 K); ... ὥστ’, εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, διὰ γούν τό γ’ ἀσφαλὲς αἰρετέον τὸ δόγμα (I. 490 K). ut talis coniectura fortasse recte se habet, ita Galenum suspicor haec re vera exarasse: τοῦτον γάρ, εἰ καὶ μηδὲν <τῶν ἄλλων>, ἀλλὰ τό γε διηνεκὲς τῆς κινήσεως ἱκανὸν ἐκθερμαίνειν κτλ. cui orationi suffragatur hic locus: καὶ μήν, εἰ καὶ μηδὲν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τοῦτό γε μόνον ἱκανὸν ἐστὶν ἐπιστρέφει τὴν διάνοιαν ὡς τεχνικῶς ἀπειρωγασμένον (IV. 152 K = II. 291. 25 sq. H).

III. 897–8 K (IV. 152. 17–25 H): ὥσπερ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ δημιουργοὶ πάρεργόν τι τῆς ἐαυτῶν τέχνης ἐπίδειγμα κατὰ τε τῶν ἑπικλειθρῶν ποιοῦνται καὶ τῶν ἀσπίδων καὶ πολλὰκις ἐν ταῖς λαβαῖς τῶν ξιφῶν ἐν τε φιάλαις ἐνίοτε κόσμον τινα καὶ ἀγαλμα τῷ δημιουργήματι τῆς χρείας ἐπέκεινα κίττους τινας ἢ ἀμπέλων ἕλικας ἢ τινα κυπάριττον ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐκτυποῦντες, οὕτω καὶ ἡ φύσις ἐκ περιουσίας ἅπαντα τὰ μέλη καὶ μάλιστα ἀνθρώπων ἐκόσμησε. pro voce nihili ἑπικλειθρῶν variantes lectiones ἐπικαίρων, ἐπικλήθρων, ἐπικλήθρων in quibusdam codicibus reperiuntur; ex quibus nulla nostrum in locum quadrat. [ἐπι]κλειθρῶν tentavit Helmreich. haud melius. vera lectio est ἐπικλίντρων, quae vox significat et „sellam“ et sellae eam partem quae „pluteus“ Latine appellatur. idem vocabulum adhibet Galenus in opere quod de placitis Hippocratis et Platonis condidit: εἰ μὲν οὖν ὁ τὰ ξύλα τέμνων τε καὶ πρίων καὶ συμπηγνῶς ἀπεργάσθηται σκιμιοδα πάντα ἐπιτήθεια τὰ μόρια ἔχοντα πρὸς τὴν χρείαν, ἧς ἕνεκα πῆγνυται, γεγονότα, τεχνίτην φασὶν εἶναι τὸν τοιοῦτον. εἰ δὲ ἦτοι τοὺς δεξιούς πόδας τοῖς ἀριστεροῖς ἀνίσους ἀπεργάσθηται κατὰ τὸ μῆκος ἢ τὸ πάχος ἢ τὸ σχῆμα διαφέροντας ἢ τι τοιοῦτον περὶ τὸ ἐπικλίντρον ἢ τὰ διήκοντα ξύλα κατὰ τὸ μῆκος τῶν ἄνω μερῶν ἐπὶ τὰ κάτω φαίνεται σφαλεῖς,

ἀτεχρον εἶναί φασι (V. 784 K = 803. 11 sq. M). quid? quod utroque loco de eadem re agitur, de documentis videlicet τέχνης, tertio quoque loco redit ἐπίκλιτρον; vide ad XVIII. 1. 344 K. nimirum fons unde orta est corruptela in propatulo est. namque inusitatiora vocabula, utpote ipsis ignota, perperam exscribere numquam, ut ita dicam, cunctabantur librarii.

IV. 270 K (II. 380. 14-18 H): διό, καίτοι τῶν νεύρων ἀπάντων ἑκατέρας ἐχόντων τὰς δυνάμεις, λέγω δ' αἰσθησίν τε καὶ κίνησιν, οὐδὲν τῶν ἄλλων μορίων, ὅσα δέχεται νεύρα, κινεῖται προελομένων, ἀλλ' αἰσθάνεται μόνον κτλ.

προελομένων (quod verbum omisit codex D) cum nomine μορίων necesse est coniungas; quam constructionem plane rusticam esse nemo non videt. quoniam quidem librarii inferioris aetatis litteras ο et ω perpetuo confundebant, conicio scribendum esse προελόμενον (pendens scilicet ex οὐδὲν).

IV. 360-1 K (II. 447. 25 sq. H): οὐκονν ἰατρῶ μόνον ἢ περιχρείας μορίων ἐστὶ πραγματεία χρησίμη, πολὺ δὲ μᾶλλον ἰατροῦ φιλοσόφω τῆς ὅλης φύσεως ἐπιστήμην κτήσασθαι σπεύδοντι, καὶ κατ' αὐτὴν χρῆ τελεῖσθαι τὴν τελετήν. ἅπαντας γάρ, ὡς οἶμαι, καὶ κατ' ἔθνος καὶ κατ' ἀριθμὸν ἀνθρώπους, ὅσοι τιμῶσι ἑαυτούς, οὐδὲν ὅμοιον ἔχουσιν Ἐλευσινίους τε καὶ Σαμοθρακίους ὄργιους. ἀμυδρὰ μὲν γὰρ ἐκεῖνα πρὸς ἔνδειξιν ὧν σπεύδει διδάσκειν ἐναργῆ δὲ τὰ τῆς φύσεως ἐστὶ κατὰ πάντα τὰ ζῶα. luculenta verba Galeni sic detorta exponunt libri manu scripti. omnes editores ὅσοι τιμῶσι θεούς (quae coniectura primum in editione Basileensi apparet) pro ὅσοι τιμῶσι ἑαυτούς in textum recipiunt. Kühn κατὰ ταύτην ... τὴν τελετήν scripsit necnon legit ex coniectura aliorum ἅπαντες (quam ante voculam distinctionem posuit) ... ἄνθρωποι ... ἔχουσιν. Helmreich sic tentavit: οὐκονν ἰατρῶ μόνον ἢ περιχρείας μορίων ἐστὶ πραγματεία χρησίμη, πολὺ δὲ μᾶλλον ἰατροῦ φιλοσόφω τῆς ὅλης φύσεως ἐπιστήμην κτήσασθαι σπεύδοντι, καὶ κατ' αὐτὴν χρῆ τελεῖσθαι τὴν τελετήν ἅπαντας [γάρ], ὡς οἶμαι, καὶ κατ' ἔθνος καὶ κατ' ἀριθμὸν ἀνθρώπους, ὅσοι τιμῶσι θεούς, οὐδὲν ὅμοιον ἔχουσαν Ἐλευσινίους τε καὶ Σαμοθρακίους ὄργιους. ἀμυδρὰ μὲν γὰρ κτλ. at scripturis utriusque editoris obstat idem: in locutione οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τίτινι maior res, quae minoribus componitur, in casu dativo, ni fallor, ponitur. ergo secundum lectiones, quas publici iuris fecerunt editores, mysteria Eleusinia et Samothracia maioris sunt pretii quam αὐτὴ ἢ τελετή Galeni. quae interpretatio ab sensu huius loci admodum abhorret, id quod luce solis clarius est. (quam parva in his verborum commutationibus veri similitudo palaeographica insit taceo.) sed hactenus de coniectationibus

aliorum; nunc decet memet quoque in certamen descendere. primum, L. B., persimilem locum ex eodem opere Galeni velim animadvertas: πρόσσχες τοίνυν ἤδη μοι τὸν νοῦν μᾶλλον, ἢ εἴ ποτε μνούμενος Ἐλευσίνια καὶ Σαμοθράκια καὶ ἄλλην τιὰ τελετὴν ἁγίαν ὄλος ἦσθα πρὸς τοῖς δρωμένοις τε καὶ λεγομένοις ὑπὸ τῶν ἱεροφαντῶν, μηδὲν τι χεῖρω νομίσας ταύτην ἐκείνων εἶναι τὴν τελετὴν, μηδ' ἦττον ἐνδείξασθαι δυναμένην ἢ σοφίαν ἢ πρόνοιαν ἢ δύναμιν τοῦ τῶν ζῶων δημιουργοῦ, καὶ μάλισθ' ὅτι τὴν τελετὴν ταύτην, ἣν νῦν μετοχειρίζομαι, πρῶτος ἀπάντων ἐξεύρον (III. 576 K = I. 418. 19–27 H). in nostro loco ταύτην ... τὴν τελετὴν pro αὐτῆν . . τὴν τελετὴν recte restituit Kühn. at praepositioni talibus in constructionibus nullus est locus; qua re dittographia eiciatur: ... καὶ [κα] ταύτην χρῆ τελεῖσθαι τὴν τελετὴν. confer, sis, in loco supra allato μνούμενος ... ἄλλην τιὰ τελετὴν; quod ad ταύτην, conferenda sunt tum ταύτην ... τὴν τελετὴν tum paululo infra τὴν τελετὴν ταύτην. dehinc locutioni omnino damnatae, ὅσοι, dico, τιμῶσιν ἑαυτούς, quasi patrocinari mihi in animo est. verba vero sana esse ex hoc loco patet: ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ περι τέλους σκέψει τὸ κῦρος ἐστὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, εἰκότως ἐπὶ τὴν ζήτησιν αὐτοῦ πάντες ἦκον οἱ τιμῆσαντες ἑαυτούς (V. 78 K = 53. 17–19 De Boer). sed haec minoris sunt momenti; nodus qui locum nostrum ligat etiam manet, qui expediendus est. quod si malefice aberrantem voculam γὰρ suum in locum reponas, omnia sic bene cohaerebunt ut nil aliud praeter interpunctiones verborum mutandum sit: οὐκὼν ἰατρῷ μόνον ἢ περι χρείας μορίων ἐστὶ πραγματεία χρησίμη, πολὺ δὲ μᾶλλον ἰατροῦ φιλοσόφῳ τῆς ὅλης φύσεως ἐπιστήμην κτήσασθαι σπεύδοντι, καὶ [κα] ταύτην χρῆ τελεῖσθαι τὴν τελετὴν ἀπαντας [γὰρ], ὡς οἶμαι, καὶ κατ' ἔθνος καὶ κατ' ἀριθμὸν ἀνθρώπους, ὅσοι τιμῶσι ἑαυτούς. οὐδὲν <γὰρ> ὅμοιον ἔχουσιν Ἐλευσινίοις τε καὶ Σαμοθράκίοις ὄργιοις. ἀμυδρὰ κτλ. ὄργιοις ex ὅμοιον non pendere, sed absolute adhiberi, qui Graecae linguae mos est⁵⁾, animadvertendum est: „in sacris Eleusiniis et Samothraciis nihil simile (*sc.* huic τελετῇ) habent homines“. (possis tentare ἔχουσιν <ἐν>, coniecturam faciliorem quam meliorem.) quod ad transpositionem voculae γὰρ attinet, audi illum Ioannem Madvig de talibus erroribus sic disserentem: „cum praetermissis oculo transiliente verbis coniuncta est transpositio quaedam, cum aliquid primum a scriba ad inferiora aberrante praetermissum postea aut ab ipso statim, animadverso errore, loco non suo inseritur, aut in margine sive ab ipso sive ab alio annotatum deinde ab alio novi

5) Kühner-Gerth I. 445.

exempli librario in contextu alieno loco ponitur, interdum etiam plurium versuum sententiae.“⁶)

hucusque fere locos ex libro qui inscribitur *de usu partium* sumptos tractavi; nunc de quibusdam corruptelis quae extant in libro, quem de placitis Hippocratis et Platonis conscripsit Galenus, videamus.

V. 367 K (337. 5–6 M): *ορίζεται* (sc. *Χρύσιππος*) *γούνην ἀντήν* (sc. *ἐπιθυμίαν*) *ὀρμηὴν λογικὴν ἐπὶ τι, ὅσον χρῆ, ἥδον.*

Chrysippi philosophi definitionem cupiditatis alibi ad verbum refert Galenus: ... *αὐτὴν πάλιν τὴν ὀρεξιν ἐν ἑκτοῦ τῶν κατὰ γένος ὄρων ὀρμηὴν λογικὴν εἶναι φησιν ἐπὶ τι, ὅσον χρῆ, ἥδον αὐτῷ ... ἐπιθυμία ἐστὶν ὀρμηὴ λογικὴ ἐπὶ τι, ὅσον χρῆ, ἥδον αὐτῷ κτλ.* (V. 380 K = 351. 9 sq. M). quocirca loco nostro <αὐτῷ> post ἥδον addendum esse conicio. αὐτῷ fortasse a librario omissum est, qui ad quid referendum esset vocabulum non vidit (αὐτῷ = τῷ ἀνθρώπῳ). obscura haec definitio alio loco apud Galenum similiter corrupta est: ... *ὑπάρχειν γούνην αὐτὴν ὀρμηὴν λογιστικὴν ἐπὶ τι, ὅσον χρῆ, ἥδον αὐτῷ.* sic correxit Mueller; pro ἥδον αὐτῷ codex L ἥδη ὄντος αὐτῶν habet, codices MAB ἥδοντος. ad hoc, nescio an *λογιστικὴν* in *λογικὴν* hic corrigendum sit (confer locos supra laudatos). quod superest, animadvertendum est ἥδειν cum casu dativo coniunctum alibi non occurrere, id quod contra αὐτῷ facere videtur, at haud procliviter *plus quam semel* αὐτῷ pro αὐτόν perperam scripsissent librarii; immo potius veri simile est ipsum Chrysippum ἥδον αὐτῷ (secundum analogiam constructionis ἥδεσθαι τινι) re vera exarasse, quod ad sermonem Chrysippi, confer Diogenem Laertium vii. 180: *πλεονάσας δὲ τοῖς πράγμασι τὴν λέξιν οὐ κατώρθωσε.*

V. 405 K (379. 2–5 M): *οἶος εἰσῆκται καὶ τῷ Εὐρυπίδῃ ὁ Μενέλαος. σπασάμενος γὰρ τὴν μάχαιραν φέρεται ἐπὶ τὴν Ἑλένην ὡς ἀναιρήσων, ἰδὼν δὲ καὶ καταπλαγεὶς εἰς τὸ κάλλος ἐξέβαλε τὴν μάχαιραν κτλ.*

hoc quoque loco Chrysippum *κατὰ λέξιν* profert; locutio *καταπλαγεὶς εἰς τὸ κάλλος* (quam constructionem alibi expiscari non potui) mihi molesta est: cum verbo *καταπλήττεσθαι* coniungitur casus dativus aut accusativus. cuius rei exempla habes haec: ... *καταπλαγήναι τῷ πολέμῳ* (*Thuc.* 1. 81); ... *τὴν ... ἀπειρίαν τὴν αὐτοῦ καταπεπληγῆσθαι* (*Isoc. Ep.* 4. 11); ... *καταπεπληγμένοι τὸν τῶν Καρχηδονίων στόλον* (*Plb.* 1. 20. 6); ... *τὸ κάλλος τῶν παιδῶν καταπεπληγότες* (*Xen. Epb.* 1. 12. 1). quapropter ditto-

6) *Adversaria Critica* I. 46–7.

graphiam εἰς inducendam esse iudico: ... ἰδὼν δὲ καὶ καταπλαγείς [εἰς] τὸ κάλλος. accedit quod τὸ κάλλος non solum ex καταπλαγείς sed etiam ex ἰδὼν pendere debet: id quod fieri non potest, si praepositio εἰς servatur.

V. 503 K (488. 12-14 M): τοῦτο μὲν γὰρ ἅπαντες ἄνθρωποι γινώσκουσι διὰ ἐνάργειαν, ἐκεῖνο δὲ οὐκέθ' ὁμοίως ἅπαντες, ἀλλὰ ἀποδείξεως αὐτὸ δεῖ.

„nam id quidem ob rei perspicuitatem omnibus notum est, illud vero non item omnibus, sed demonstratione indiget.“ sic recte interpretatur Müller. subrusticam autem orationem redolet ἀποδείξεως αὐτὸ δεῖ: „Gewöhnlich ... δεῖ μοί τινος“⁷⁾. quid? quod fortasse rectius lingua Latina redduntur haec verba „demonstratione ipsum indiget“? quod sensui loci repugnat. profecto ἀποδείξεως αὐτῷ δεῖ exaravit Galenus (αὐτῷ servat codex L). similes loci hi sunt: ... τῆς δὲ ἐξ αὐτοῦ πίστεως οὐδὲν δεῖ τοῖς παροῦσιν (V. 536 K = 525. 12 M); ἴσως δὲ καὶ παραδείγματος ὑπὲρ σαφηνείας δεῖσει τῷ λόγῳ (I. 428 K); ... ἀλλ' ὅσοις αἰσθήσεως ἔδει (IV. 270 K = II. 380. 26-7 H).

V. 528 K (516. 7-11 M): ἀλλὰ ἔτι μὲν τῶν τιθεμένων αὐτὰ πιστεύειν Ἱπποκράτει φασί, κἀν οὗτοι μὴ δύνωνται δεικνύνειν, ὡς περὶ λόγῳ θεωρητοῦ πράγματος, οὐκ αἰσθητοῦ, διαλεγόμενοι, τινές δὲ ἐπαγγέλλονται μὲν δεῖσειν, ἔδειξαν δὲ οὐδέποτε.

οὗτοι (quam vocem non vertit Müller) ad hunc locum conveniens non videtur; conicio αὐτοί: „nonnulli ... Hippocrati fidere asseverant, etiamsi haec demonstrare ipsi non possunt“.

V. 538-9 K (528. 3-5 M): φαίνεται γὰρ ἡ κοίλη φλέψ ἀπὸ τοῦ ἥπατος εὐθὺν τῶν σφαγῶν ἀναφερομένη καὶ ταύτης ἀποβλάστημά τι τὸ εἰς τὴν καρδίαν ἐμφυόμενον, οὐκ ἐξ ἐκείνης αὐτῆ.

legendum est ... οὐκ ἐξ ἐκείνης αὐτῆ. hunc locum conferas licet: καὶ γὰρ καὶ αὕτη ταῖς κατὰ τὸ χόριον ἀπάσαις χορηγεῖ τῆς οἰκείας δυνάμεως, οὐκ ἐκεῖναι ταύτη (V. 557-8 K = 549. 6-7 M).

V. 539 K (529. 3-6 M): εἰ δὲ τῷ δοκεῖ μικρὸν εἶναι τὸ τῆς ἐκ φύσεως τῶν ἀγγείων γινώρισμα, καίτοι γε οὐκ ὄντος μικροῦ, ἀλλὰ ἐκεῖνό γε οἶδα ὅτι οὐ μικρὸν εἶναι φησι τὸ πολλὰ τῶν ζώων οὐκ ἔχειν τὴν δεξιὰν κοιλίαν τῆς καρδίας.

„at si alicui videtur exigua esse processus vasorum nota, quamvis exigua non sit, certe illam, sat scio, non exiguam esse dicet, quod multa animalium dextro cordis sinu careant.“ sic recte Kühn. at vim futuri „dicet“, quam contextus sermonis poscit, non habet Graecum verbum φησι. quid mirum? nam sub hoc

7) Kühner-Gerth I. 297, A. 5.

verbo latet itacismus, qui in *φήσει* corrigendus est (cf. V. 624 K = 622. 11 M). *φησι* et *φήσει* etiam alibi in codicibus Galeni confunduntur⁸⁾.

in primo librorum qui *de antidotis* inscribuntur noster memorat illum Marcum Antoninum, „in omni vita philosophantem virum“, ut tradit Iulius Capitolinus, claram theriacam Andromachi senioris singulis diebus sumpsisse: *εἰ δέ τι: ἦτοι καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν, ὡς ὁ καθ' ἡμᾶς γενόμενος αὐτοκράτωρ Ἀνθρήλιος Ἀντωνίνος ἢ ὡς αὐτὸς ὁ Μιθριδάτης, λαμβάνοι τοῦ φαρμάκου, παντάπασιν ἀβλαβῆς ὑπὸ τῶν θανασίμων τε καὶ δηλητηρίων φαρμάκων ὀνομαζομένων ἔσται* (XIV. 3 K). eandem rem iterat in libello de theriaca quem Pisoni dicavit: *ἔνοιοι δὲ δι' ὠφέλειαν τοῦ σώματος καθ' ἐκάστην ἡμέραν προσφέρονται τοῦ φαρμάκου, ὥσπερ δὴ τὸν θεῖον Μάρκον καὶ ἡμεῖς οὔδαμεν ... ὡς τινι τροφῇ χρῆσάμενον τῷ φαρμάκῳ* (XIV. 216 K). propter hanc sententiam conicio articulum *τὴν* in priore loco ut dittographiam inducendum esse: ... *καθ' ἐκάστην [τὴν] ἡμέραν ... paululo infra* (XIV. 3-4, 5 K) locutio *ἐκάστης ἡμέρας* eadem de re bis usurpatur. *καθ' ἐκάστην ἡμέραν* alibi apud Galenum in quattuor saltem locis vidisse me memini⁹⁾. LSJ, qui s.v. *ἕκαστος* I. 2 *καθ' ἑ. τὴν ἡμέραν* bis laudant, praetermittunt autem *καθ' ἑ. ἡμέραν*, te in errorem cave inducant: ut *καθ' ἑ. τὴν ἡμέραν* nonnumquam (praesertim apud auctores Atticos) reperitur, ita more tralaticio *καθ' ἑ. ἡμέραν* sine articulo dicebat Graecus quivis.

saepe usu venit ut veras lectiones in libris manu scriptis servatas iniuria conturbent viri docti. paucis de locis id genus agere nunc mihi in animo est. qua in re me contemnere viros doctos quos correcturus sum nolim, L.B., credas. *πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες*, ut nos commonefacit apostolus Iacobus.

I. 14 K (112. 4-10 Ma.): *τίς γὰρ ἦν Σταγείρων λόγος, εἰ μὴ δι' Ἀριστοτέλην; τίς δ' αὖ Σόλων, εἰ μὴ δι' Ἀρατὸν τε καὶ Χρύσιππον; ἔπον καὶ τῶν Ἀθηναίων αὐτῶν ἄχρι πόρρω τοῦνομα πεφοίτηκεν οὐ διὰ τὴν τῆς γῆς ἀρετὴν, [λεπτόγεως γὰρ] ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ φύντας οἱ πλείστοι τε καὶ ἀριστοὶ γενόμενοι μετέδοσαν τι καὶ τῇ πατρίδι τοῦ σφετέρου κλέους.*

λεπτόγεως γὰρ induxit Marquardt. at hoc loco Thucydidem respicit noster: *διὰ γὰρ ἀρετὴν γῆς αἱ τε δυνάμεις τισὶ μείζους ἐγγιγνόμενα στάσεις ἐνεποίουν ... τὴν γοῦν Ἀττικὴν ἐκ τοῦ ἐπὶ*

8) III. 240. K (I. 176. 10 H); III 241 K (I. 177. 10 H).

9) V. 10, 30, 310, 734 K.

πλεῖστον διὰ τὸ λεπτόγεων ἀστασίαστον οὖσαν ἀνθρώποι ὥκουν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ (I. 2. 4–5). et ἀρετὴν γῆς et λεπτόγεως hic apud Galenum habes. nil igitur delendum est (nisi fortasse doctum quendam interpolatorem qui et ipse Thucydidem respexerit fingere mavis!). Galenus similiter, ut hoc utar, in librum, quem de placitis Hippocratis et Platonis confecit, sententiam Platonis tacite introduxit: ... εἴ τις αὐτῶν ὑπέμεινε τῇ περὶ ἀποδείξεως πραγματεία ἀκολουθήσας ἐπὶ πλέον ἐν αὐτῇ δοῦναι τε καὶ λαβεῖν λόγον ἐν εὐμενέσιν ἐλέγχους (V. 226 K = 185. 2–4 M). verba ἐν εὐμενέσιν ἐλέγχους scilicet ex septima epistola Platonis depromuntur: μόγις δὲ τριβόμενα πρὸς ἄλληλα αὐτῶν ἕκαστα, ὀνόματα καὶ λόγοι ὄνεις τε καὶ αἰσθήσεις, ἐν εὐμενέσιν ἐλέγχους ἐλεγχόμενα κτλ. (344 B).

III. 690–I K (II. 5. 25 sq. H): εἶπερ οὖν αἱ μὲν σήραγγες ἀκάλυπτοι μείνασαι κατέξόν τε [ἄν] καὶ διετίρωσκον ταῖς τραχύτησι τὰ γειννῶντα, τὸ δὲ τὴν ἔξωθεν αὐτῶν λεπίδα κατατιτράναι, περιττὸν ἦν, μέλλουσάν γε διαιρήσειν εἰς πολλὰ τὸ τῆς κεφαλῆς ὅστουν, εὐλόγως ταῖς ῥαφαῖς εἰς διαπρὸν σννεχρῆσατο.

[ἄν] delevit Helmreich, quippe qui ἄν in protasi, puto, moleste tulerit. sed verba κατέξόν τε ἄν καὶ διετίρωσκον et protasin efficiunt et apodosin (venia sit verbo!). namque ἀκάλυπτοι μείνασαι idem est atque εἰ ἀκάλυπτοι ἔμειναν, cui protasi κατέξόν τε ἄν καὶ διετίρωσκον apodosis est. recte igitur hoc loco adhibetur vocula ἄν. (de quadam subsimili „Satzhaplogie“ me comiter commonefecit Professor Hans Herter, qui locos laudat hos: Rh. M. 92 (1943) 114 sq., 384; A. A. W. W. 1947, 81 sq.; S. O. 28 (1950) 115; Studi in onore di L. Castiglioni II (Fir. 1960), 971 sq.)

III. 885 K (II. 143. 20 sq. H): ἥ καὶ μάλιστα θαυμάζειν ἐστὶ τὴν φύσιν, εἰ ἐν τοῖς οὕτω παρὰ μικρὸν αἰεὶ μὲν κατορθοῖ, σπάνιον δὲ τὸ σφάλμα. καίτοι γ' ὅσον ἐπὶ τε τοῖς σπείρουσιν ἡμᾶς καὶ ταῖς κνούσας οὐ τὸ σφάλμα σπάνιον ἔχρην, ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα γίνεσθαι. μεθύνοντες γὰρ μεθνούσας σννερχονται καὶ οὐδ' ὅπου γῆς εἰσιν εἰδότες ὑπὸ πλησμονῆς [ἐτέραις] οὕτω διακείμενοι. ὥστε ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς σποραῖς εὐθὺς οὕτω πλημμελής.

[ἐτέραις] induxit Helmreich („ἐτέραις vix sanum“) idemque – nam „sequitur vara vibiam“, ut in proverbio est – διακείμεναις in διακείμενοις mutavit. at verba quae in libris manu scriptis extant sana sunt. quae verba recte intellexit Kühn: „ebrii enim cum ebriis coeunt, et qui prae crapula, ubi terrarum sint, nesciunt, cum mulieribus ita affectis consuescunt“. non est cur vocabulum ἐτέραις debeat scrupulum inicere (coniecturam ἐταίραις cave Iudas).

IV. 222 K (II. 345. 12-14 H): ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ κύστις ἐτέκματο πλησίον, ἕτερον οὐκ ἦν ἀμεινον ἐκκρίσεως οὖρων ἐργάζεσθαι πόρον ἀλλ' ἢ συγχρησασθαι τῷ τοῦ σπέρματος.

ἀλλ' (post πόρον) coniecit Helmreich; libri habent ἄλλον. veram autem lectionem servavit Oribasius¹⁰) qui hunc locum ad verbum exscripsit: μᾶλλον. nonne apparet ἄλλον pro μᾶλλον exarasse nescio quem librarium, cuius oculus non viderit litteram M propter anteiens N? quod ad μᾶλλον ἦ, confer IV. 237 K (II. 356. 25-6 H) et IV. 273 K (II. 382. 21 H).

III. 444 K (I. 324. 10-12 H): ... τινὰ τρόπον ἀναπνοῆς, δὴ εἰσαυθις εἶη <ἄν> ποτε διελθεῖν ἐξηγουμένοις ἡμῖν τῶν ἄλλων ζώων τὴν κατασκευὴν, ὥσπερ νῦν τὴν ἀνθρώπου.

III. 877 K (II. 137. 23-4 H): Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ζώων εἶη <ἄν> ποτε καὶ αὐθις ἡμῖν διελθεῖν. ὁ δ' ἀνθρώπος κτλ.

IV. 145 K (II. 286. 16-18 H): καὶ σοὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ζώων <ἄν> εἶη ποτὲ καὶ παρ' ἡμῶν ἀκοῦσαι τὰ λείποντα τοῖς ὑπ' Ἀριστοτέλους εἰρημένοις προστιθέντων. ἀνθρώπῳ δὲ κτλ.

IV. 152 K (II. 292. 14-15 H): τὴν μὲν οὖν εἰς ἅπαντα τὰ ζῶα πρόνοιαν τῆς φύσεως εἶη <ἄν> ποτε καὶ αὐθις ἰδίᾳ καθ' ἑαυτὴν διελθεῖν. ὁ δ' ἀνθρώπος κτλ.

omnibus his locis <ἄν> inseruit Helmreich¹¹). sed quam ob causam, quaeso, accidit ut uno quoque loco omitteretur eadem et una vocula? etenim quandam coniurationem contra ἄν fecisse librariorum nolim fingere! immo potius admodum quam veri simile est medicum hac in locutione ἄν non usurpasse.

haec dicere habui de oratione Galeni. temporibus quidem nostris sunt qui studia huiusmodi fastidiant. quod si quasi quasdam vestes sordidas paucos hos locos aliquatenus, quantulum id cumque est, eluere potui, satis mihi est superque.

Cantabrigiae, Mass.

Robert Renehan

10) III (= CMG VI. 2, 1). 41. 15-17 Raeder.

11) Quod ad I. 324. 10 H, vide *Addenda* editionis huius viri docti.